

ENTRE**COMPEDU**

Module 1: Kennis en begrip van ondernemerschap

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

EntreCompEdu is co-funded by the Erasmus+ Programme of the European Union. The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Inhoud

Module 1

Video-inleiding tot module 1	3
1.1 Kennismaken met ondernemerschapsonderwijs	4
1.2 Ondernemerschapsonderwijs voor iedereen naar waarde schatten.....	13
1.3 Begrijpen hoe leerlingen ondernemerscompetenties ontwikkelen..	20

Video-inleiding tot module 1

Bekijk deze korte video-inleiding tot module 1.

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=GUXQh4yBAwA>

1.1 Kennismaken met ondernemerschapsonderwijs

1.1.1 Waarom praat iedereen erover?

Tijdens de voorbije decennia hebben snelle en diepgewortelde sociale, technologische en ecologische veranderingen beleidsmakers ertoe aangezet om na te denken over het doel en de inhoud van onderwijs in de noodzaak om zich aan te passen aan en bij te blijven met deze veranderingen. Er bestaat een groeiende consensus dat dit verder gaat dan het overbrengen van kennis om studenten voor te bereiden op het leven, naar het vervullen van hun potentieel als actieve burgers en in de arbeidswereld.

ACTIVITEIT - BEKIJK - Ontwikkelen van vaardigheden Schotland – De Toekomst van arbeid

Link: <https://www.youtube.com/watch?v=ITJUQre19Mg>

Welke vaardigheden hebben onze jongeren nodig voor deze toekomst? Hier ligt de interesse in ondernemersvaardigheden, zijnde de kennis, vaardigheden en attitudes (of “mindset”) die jonge mensen nodig hebben om te kunnen bloeien in onze steeds complexer wordende en onzekere wereld. In 2015 bekeek het Wereld Economisch Forum hoe de vaardigheden voor werknemers veranderen. (Figuur 1). Dit maakte duidelijk dat de vaardigheden die in de video bovenaan “innately human” (inherent menselijk) genoemd worden, steeds belangrijker worden in de arbeidswereld. Het is duidelijk dat groei in de vaardigheden die noodzakelijk zijn voor werknemers, elementen bevat die nog niet breed erkend zijn of expliciet deel uitmaken van onze onderwijssystemen.

Top 10 skills

in 2020

1. Complex Problem Solving
2. Critical Thinking
3. Creativity
4. People Management
5. Coordinating with Others
6. Emotional Intelligence
7. Judgment and Decision Making
8. Service Orientation
9. Negotiation
10. Cognitive Flexibility

in 2015

1. Complex Problem Solving
2. Coordinating with Others
3. People Management
4. Critical Thinking
5. Negotiation
6. Quality Control
7. Service Orientation
8. Judgment and Decision Making
9. Active Listening
10. Creativity

Figuur 1: Vaardigheden voor werk in de toekomst, Future of Jobs Rapport 2016, Wereld Economisch Forum

1.1.2 Wat betekent dit voor onderwijs en opleiding?

Kinderen en jongeren zijn in staat om kansen te herkennen en oplossingen te formuleren voor echte problemen die zij ondervinden of opmerken in de gemeenschap en wereld rondom hen. Boyan Slat, bijvoorbeeld, was 16 jaar toen hij tijdens een vakantie in Griekenland geconfronteerd werd met plasticvervuiling. Hij staat nu aan het roer van de non-profit organisatie Ocean Cleanup die zich wijdt aan het ontwikkelen van geavanceerde technologie om de oceanen in de wereld plastic-vrij te maken. Van klimaatverandering tot daklozen, van het aanmoedigen om een eerste keer te gaan stemmen tot het behouden van cultureel erfgoed, jonge mensen kunnen creatief nadenken en komen met nieuwe ideeën om uiteenlopende problemen aan te pakken. Onze jonge mensen zijn de burgers en leiders die de ideeën hebben om de toekomst vorm te geven en ondernemerschapsonderwijs is een mogelijkheid om hen de creativiteit bij te brengen om hun ideeën te ontwikkelen en hun initiatief te versterken en zo hun plannen om te zetten in daden.

Het maakt deel uit van ons collectief menselijk DNA om onze levens te verrijken door te ontdekken, nieuwsgierigheid te tonen, vragen te stellen, problemen op te lossen – het soort vaardigheden en houding die met ondernemerschap in verband gebracht worden. EntreComp of The European Entrepreneurship Competence Framework, definieert ondernemerschap als handelen naar opportuniteiten en ideeën en hen omzetten naar waarde voor anderen. Deze waarde kan financieel zijn, cultureel of sociaal. Dat is wat ondernemend zijn inhoudt in het leven.

Ondernemerschap is het vermogen om kansen te benutten en ideeën tot uitvoering te brengen en te transformeren in waarde voor anderen. De gecreëerde waarde kan financieel, cultureel of sociaal zijn.

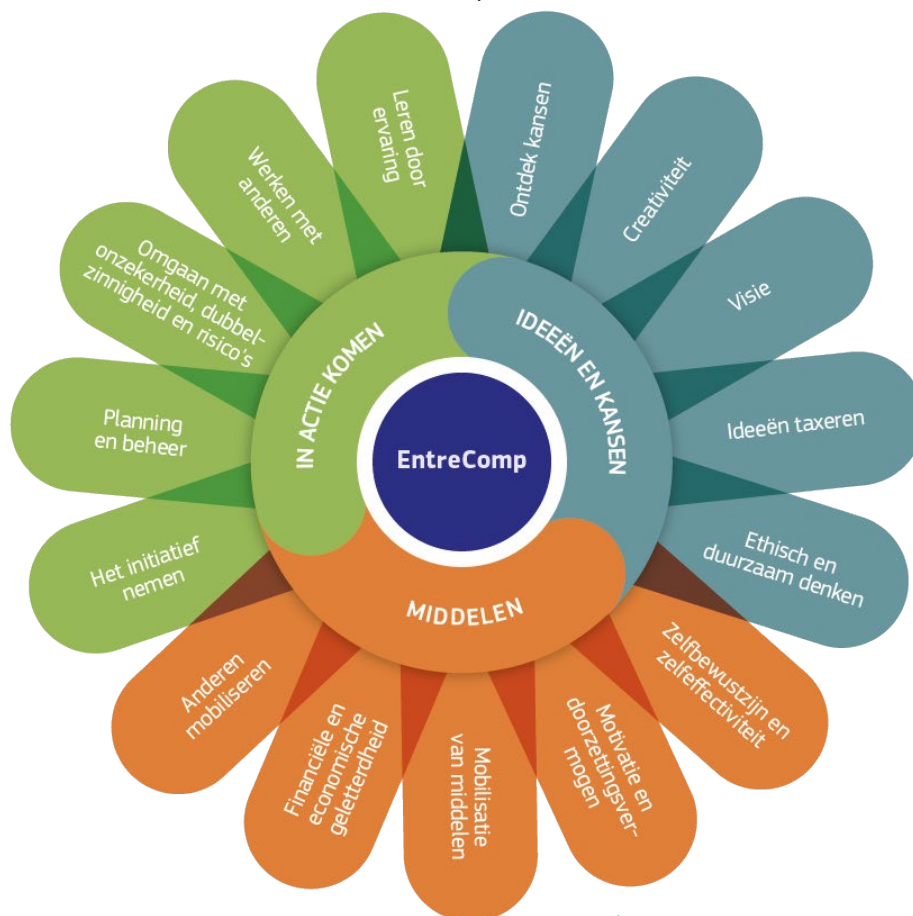
Figuur 2: EntreComp definitie – ontwikkeld door de Danish Foundation for Entrepreneurship / Young Enterprise, 2012

Het creëren van waarde voor anderen wordt benadrukt in de definitie als het proces waarbij alle competenties worden gebruikt om van een creatief idee een ondernemende actie te maken, die waarde voor anderen creëert. Deze waarde kan financieel, cultureel of sociaal zijn.

- **financiële waarde** – financiële omzet creëren door diensten of producten voor de markt, misschien door het verzamelen van fondsen, een sociale onderneming, een mini-onderneming of oefenbedrijfje, een echte start-up door studenten of een zaak die door de school of instelling zelf geleid wordt.
- **culturele waarde** – ideeën die een verrijking vormen voor mensen hun culturele ervaringen, zoals muziek, kunst, erfgoed bv. restaureren van een oud gebouw, een filmfestival organiseren, een street-art tentoonstelling, talen leren, plaatselijk erfgoed in de schijnwerpers zetten of een nieuwe danswedstrijd organiseren.

- **sociale waarde** – ideeën die de maatschappij en sociale omstandigheden verbeteren, zoals plaatselijk of wereldwijd klimaatkwesities aanpakken, eenzaamheid verminderen, tewerkstelling ondersteunen, racisme aanpakken, gezondheidscampagnes, sportclubs in de gemeenschap opzetten of iets ter beschikking stellen waar mensen nood aan hebben bv. een regelmatige toevoer van schoon water. Activiteiten zoals een studentenraad of parlement creëren ook sociale waarde.

Europese beleidsmakers werkten samen met lesgevers en experts uit heel de wereld om EntreComp te ontwikkelen als een methode om uit te leggen wat de ondernemersaanpak betekent voor onderwijs – opgedeeld in specifieke competenties of bouwstenen die kunnen aangeleerd en inge oefend worden om mensen te helpen bij het ontwikkelen van de nodige vaardigheden die hen “ondernemend” maken in verschillende aspecten van het leven.

Figuur 3: Het EntreComp Model

Deze bouwstenen vertegenwoordigen 15 met elkaar verbonden competenties georganiseerd per 5 over 3 gebieden (zie tabel 1).

Ideeën en opportuniteiten	Middelen	In acties
Opportuniteiten opmerken Gebruik je verbeelding om mogelijkheden om waarde te creëren te herkennen.	Zelfbewustzijn en zelf-efficiëntie Geloof in jezelf en blijf jezelf ontwikkelen.	Initiatief nemen Ga ervoor.
Creativiteit Creatieve en doelgerichte ideeën ontwikkelen.	Motivatie en volharding Blijf geconcentreerd en geef niet op.	Plannen en leiden Stel prioriteiten, organiseer en volg op.
Visie Doelgericht werken naar je toekomstvisie.	Middelen inzetten Verzamel en beheer de nodige middelen.	Omggaan met onzekerheid, onduidelijkheid en risico Neem beslissingen terwijl je omgaat met onzekerheid, onduidelijkheid en risico.
Ideeën naar waarde schatten Haal het meeste uit ideeën en opportuniteiten.	Financiële en economische geletterdheid Ontwikkel financiële en economische kennis.	Met anderen samenwerken Organiseer je in team, werk samen en netwerk.
Ethisch en ecologisch denken Schat de gevolgen en impact in.	Anderen aansporen Inspireer, enthousiasmeer en haal anderen mee aan boord.	Leren door ervaring Leer door iets te doen.

Tabel 1: Ondernemerschapcompetenties in EntreComp

Deze competenties kunnen op heel veel verschillende manieren gecombineerd worden en geen enkel "blok" is belangrijker dan een ander. Alles hangt af van de gestelde taak en wat het individu wil bouwen of creëren.

Om een analogie te gebruiken: één manier om ondernemerschapsonderwijs te benaderen is door leerlingen te ondersteunen zodat zij een set bouwstenen (de competenties) kunnen combineren om iets van waarde voor anderen te creëren.

EntreComp stelt ondernemerschap op die manier voor als een uitgebreide set van competenties die in alle aspecten van ons leven terug te vinden zijn. Iedereen kan zich ondernemend opstellen, zelfs jonge kinderen die zin voor avontuur tonen of

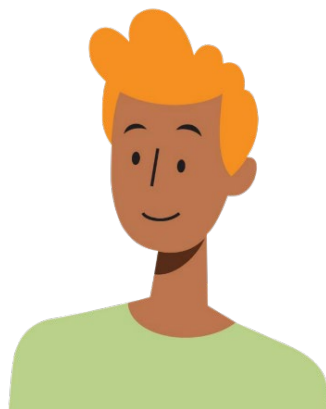

een speelse ingesteldheid. Het belangrijkste is dat leerlingen van alle leeftijden deze competenties kunnen verbeteren door onderwijs en opleidingservaringen.

ONTDEK - De EntreComp Bloem ontdekken

Dit is een online tool die de Entrecomp competenties bij leerkrachten introduceert. Je kan elke competentie ontdekken en de volledige reeks van Entrecomp Leerkrachtenkaarten downloaden.

Link: <https://s.surveanyplace.com/flowerd>

1.1.3 Hoe wordt EntreComp in jouw land gebruikt?

Alle lidstaten zijn formeel de definitie en interpretatie overeengekomen van de ondernemerschap-sleutelcompetentie zoals voorgesteld door EntreComp, als één van de acht competenties binnen het Europese Sleutelcompetentiekader voor levenslang leren.

Dat neemt niet weg dat elk land in haar onderwijs- of opleidingsstelsel op verschillende wijze naar EntreComp verwijst, het gebruikt of implementeert (tabel 2).

België (Vlaanderen)	Sinds 2019, maakt het EntreComp kader expliciet deel uit van de nieuwe onderwijswetgeving, om de nieuwe focus op ondernemersgericht onderwijs te leggen - weg van het aanleren van zakelijke vaardigheden naar een bredere benadering van competenties. De ondernemerschapsvaardigheden, waarvan men denkt dat ze passen binnen EntreComp, worden nu voor elk vak vertaald naar lespraktijk, leerdoelen en evaluatie als één van de vakoverschrijdende competenties die relevant zijn voor alle onderwijsrichtingen.
Finland	Finland heeft EntreComp gebruikt als basis voor een uitgebreide herziening van leermiddelen voor het beroepsonderwijs in verband met ondernemerschapslernen en het vormt nu de basis voor een tool voor zelfevaluatie ondersteund door het ministerie van onderwijs en cultuur en het Fins Nationaal Agentschap voor Onderwijs: 'Meettool voor ondernemerschapsonderwijs'.
Macedonië	Op nationaal vlak maken sleutelvaardigheden in verband met ondernemerschap deel uit van de 2015 onderwijswet en moeten zij nauw gekoppeld worden aan de leerdoelen in lager, secundair en hoger secundair onderwijs. Op het niveau van de autonome gemeenschappen, is er een duidelijk gebruik van EntreComp in regionaal beleid en de toepassing ervan. Extremadura bijvoorbeeld, biedt een assortiment aan lesmateriaal van lager onderwijs tot beroepsonderwijs, gebaseerd op EntreComp.
Spanje	Op nationaal vlak maken sleutelvaardigheden in verband met ondernemerschap deel uit van de 2015 onderwijswet en moeten zij nauw gekoppeld worden aan de leerdoelen in lager, secundair en hoger secundair onderwijs. Op het niveau van de autonome gemeenschappen, is er een duidelijk gebruik van EntreComp in

regionaal beleid en de toepassing ervan. Extremadura bijvoorbeeld, biedt een assortiment aan lesmateriaal van lager onderwijs tot beroepsonderwijs, gebaseerd op EntreComp.

Tabel 2: *Verwijzingen naar EntreComp in verschillende Europese landen*

LoopMe individuele taak 1.1: Verkennen EntreComp

Gebruik makend van de EntreComp Lerarenkaarten, die je in de vorige oefening hebt gedownload: kies één van de 15 competenties in EntreComp en denk na over wat deze competentie voor jou persoonlijk betekent. Bespreek je gekozen competentie met een onderwijscollega. Hebben jullie hetzelfde beeld van wat deze competentie betekent voor leerlingen?

Deel uw reflecties met uw trainer in uw [LoopMe-rapport](#) voor deze taak.

Klik in LoopMe op 'rapport' om je reflectieloop te starten

1.2 Ondernemerschapsonderwijs voor iedereen naar waarde schatten

1.2.1 Ondernemerschapscompetenties naar waarde schatten bij je leerlingen

Welk soort onderwijs vind jij zelf belangrijk? Wat wil jij dat je leerlingen weten, begrijpen of kunnen wanneer ze uit je school of hogeschool uitstromen? Maakt één van deze dingen deel uit van je antwoord: "goed communiceren", "creatief zijn", "rijk aan verbeelding", "met anderen opschieten", "gemotiveerd", "zelfbewust", "voldoende zelfvertrouwen om met tegenslag om te gaan", "vastberadenheid", "ethisch" en "ecologisch handelen"? Als het antwoord "ja" is, dan schat jij ondernemerschapsonderwijs al naar waarde in.

Organisaties zoals de Europese Commissie en een groeiend aantal regeringen weten dat ondernemerschapsonderwijs belangrijk is in een snel veranderende wereld. Zij zouden graag zien dat dit vaker in scholen aan bod komt. Deze benadering van leren kan:

1. helpen **bouwen op leerlingen hun natuurlijke nieuwsgierigheid en creativiteit** bv. hen ruimte, tijd en middelen geven om hun onmiddellijke omgeving te ontdekken;
2. helpen om **leerlingen te betrekken** bij uitdagende problemen uit de echte wereld, hen in staat stellen om het geleerde toe te passen buiten het klaslokaal bv. door projecten in de gemeenschap;
3. helpen om **leerlingen uit te rusten** met kennis, vaardigheden en attitudes die ze nodig hebben in de toekomst en waar veel vraag naar is bv. problemen oplossen, flexibel denken en creativiteit;
4. helpen om de **banden tussen school en buitenwereld te versterken**, waarbij ook de leerlingen hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling verbeterd worden bv. een verband leggen tussen de gemeenschap en

zakenleven enerzijds en wat er in de klas geleerd wordt anderzijds, potentiële werkgevers betrekken bij evaluatie, door stages, programma's waarbij een ondernemer deel uitmaakt van de school of bezoeken door ondernemende burgers om over leven en werk te praten;

5. helpen om leerlingen aan te moedigen **bij te dragen aan een meer inclusieve maatschappij** bv. door een positief rolmodel te kiezen uit een ondervertegenwoordigde groep zoals vrouwen, migranten, individuen met etnische minderheidsachtergrond en individuen met speciale onderwijsnoden.

Er zijn echter obstakels te overwinnen. Zo zijn er onder andere het tijdsgebrek in het lesprogramma, de weinig flexibele leerplanvereisten, onvoldoende kennis of professionele opleiding of beperkte ondernemerscontacten met de wereld buiten de school. EntreCompEdu en deze permanente professionaliseringsmodules werden ontworpen om je te helpen deze obstakels te overwinnen.

1.2.2 Ondernemerschapsonderwijs naar waarde schatten in je lespraktijk

Om aan te tonen dat je ondernemerschapsonderwijs naar waarde schat, zijn er vier werkpunten, allemaal zijn het sleutelprincipes voor je deelname aan deze training.

1. Bouw kennis en begrip op van ondernemerschapsonderwijs voor je lesgeven

In deze modules bieden we je een spectrum aan taken aan om je kennis uit te breiden. Deze taken bevatten leesopdrachten, discussies, observaties en reflecties. Om het meest uit dit materiaal te halen, is het noodzakelijk dat je je in deze oefeningen inleeft! Deze twee documenten vormen de basistekst om te starten met het vergroten van je begrip van ondernemerschapsonderwijs – bekijk ze en zet je aan het lezen!

Je toegewezen leesopdrachten...	Wat ze bieden...
<p><u>EntreComp in Actie</u> laanbevolen startpunt]</p>	<p>Dit document richt zich op het EU-niveau EntreComp kader en is een praktische gids over het begrip en gebruik van EntreComp. Het laat zien hoe elke EntreComp vaardigheid verder wordt opgedeeld in leerlijnen, en biedt zo een duidelijkere brug tussen de vaardigheid en het leren. Het kan gebruikt worden bij het ontwerpen van leerplannen, het bepalen van leerdoelen en het bepalen van de gewenste resultaten in ondernemerschapsleren.</p> <p>http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC109128/jrc109128_entrecomp_into_action_-_final.pdf</p> <p>Er is ook een eerste Europees onderzoeksrapport over EntreComp, dat in het Nederlands beschikbaar is.</p> <p>https://issuu.com/bantaniedu/docs/entrecomp_dutch</p>
<p><u>EntreCompEdu: Professioneel Competentiekader voor Leraren en Opleiders</u></p>	<p>Biedt een gedetailleerdere commentaar op de competenties binnen het EntreCompEdu kader. Het geeft je zicht op het waarom en hoe van hun integratie, in een professioneel competentiekader dat leerkrachten en opleiders ondersteunt bij het bereiken van de EntreComp vaardigheden door hun lespraktijk.</p> <p>https://issuu.com/bantaniedu/docs/entrecompedu_framework_for_educators_en</p>

Tabel 3 Sleutelreferenties om je kennis en begrip i.v.m. ondernemen uit te breiden

2. Vertoon zelf het ondernemend gedrag dat je ook van leerlingen verwacht

Wanneer je de in EntreComp beschreven competenties doorleest wordt het al snel duidelijk dat de meeste overeenkomen met waar het bij goed lesgeven om draait bv. creatief zijn (1.2), leerlingen motiveren (2.2) en vaardigheden op het vlak van planning en beheer (3.2).

Eén van de kenmerken van ondernemend zijn – waarde creëren – zou een nauwe link moeten vormen met wat jij betracht te doen. Jouw goede lespraktijk heeft als doel om waarde toe te voegen aan het leerproces van je leerlingen.

En dus zal je zien dat in bepaalde gevallen het gewoonweg licht aanpassen van wat je zegt en doet, leerlingen kan inspireren om zich ondernemend te gedragen. Bv. in het vak geschiedenis zou je voorbeelden kunnen geven van ondernemend gedrag in het verleden. Of in wiskunde zou je kunnen gebruik maken van echte toepassingen van financiële geletterdheid bij marktkramers. In andere gevallen loont het de moeite om je aanpak drastischer te herzien zodat de kenmerken van ondernemerschap schitteren. Door bv. je pedagogische aanpak te veranderen om je leerlingen meer kans op samenwerking aan te bieden, hen “Wat als...?”- vragen te doen stellen en zelf in te stappen in gemeenschapsprojecten buiten de klas.

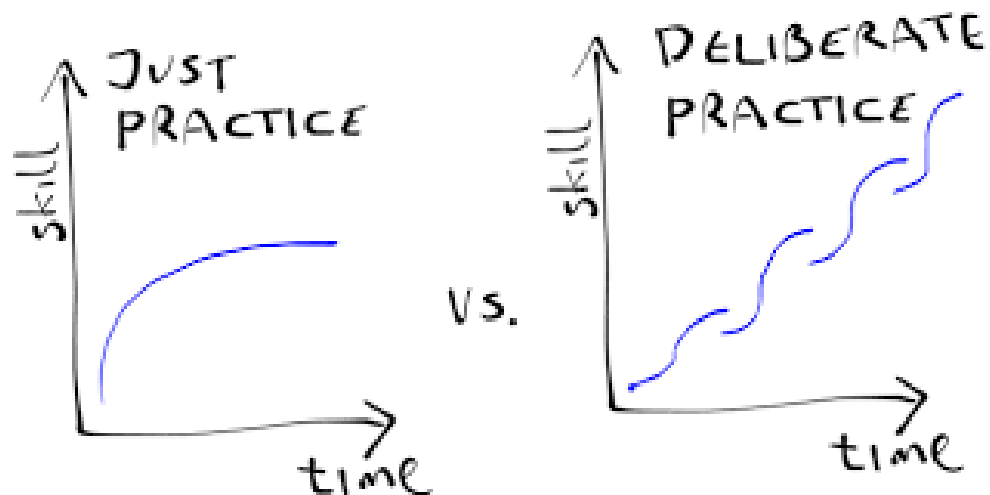
3. Gebruik doelbewust oefenen om je vaardigheden te ontwikkelen

Het concept doelbewust oefenen ondersteunt en is essentieel voor je deelname aan dit opleidingsprogramma voor leerkrachten en vraagt je om doelbewust tijdens de lespraktijk met je leerlingen in te oefenen wat je in de modules geleerd hebt (zowel binnen als buiten de klas).

De theorie werd geïntroduceerd door Anders Ericsson die onderzocht hoe mensen met een verschillende levenswandel zo succesvol werden in hun gebied zoals sport, zaken en muziek. Eén ding dat mensen zoals Ronaldo, Bill Gates en The Beatles gemeen hebben is hun toewijding om hun prestaties te blijven verbeteren door te oefenen op een doelbewuste, gerichte en systematische

manier. Dit betekent niet gewoon herhaaldelijk oefenen (Figuur). Maar eerder is er een doelbewuste focus op de keuze van vaardigheden die men wil verbeteren. Er komt precieze feedback bij kijken van opleiders die het kunnen weten en door trial-and-error worden deze vaardigheden over een lange periode verfijnd.

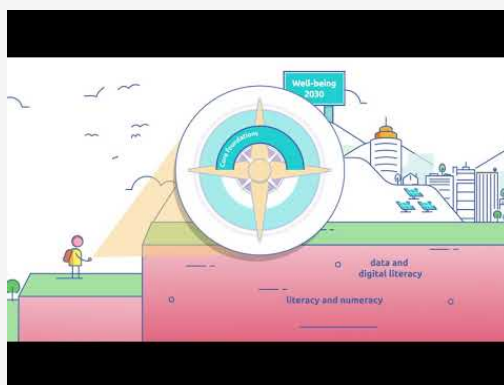
Figuur 4: Het verschil tussen gewoon en doelbewust oefenen

In kleine stapjes en door te handelen naar gekregen feedback, kan iedereen zijn of haar prestaties verbeteren op welk vlak dan ook. Ook jij als leraar kan nieuwe manieren om het leren en evaluatie te ondersteunen ontdekken.

LoopMe individuele taak - Het Leerkompas 2030

BEKIJK Om een idee te krijgen van hoe ondernemerschapleren past in een groter educatief geheel, kan je deze video bekijken over Learning Compass 2030 geproduceerd door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling:

Link: https://youtu.be/M3u1AL_aZjI

(gebruik automatische ondertitels voor vertalingen)

REFLECTEER - Denk dan na over de volgende vragen:

1. Welke waarde wordt er gehecht aan het creëren van waarde, wat de kern vormt van ondernemerschapleren in jouw lespraktijk?
2. Welke sleutelboodschappen, die je anders doet denken over je lespraktijk, neem je mee uit de video? Je zou kunnen denken over de impact op jouw lespraktijk vanuit verschillende oogpunten zoals jijzelf, je lesgeven, je vak, je collega's, je ervaring, je werkmethodes.

Deel uw reflecties met uw trainer in uw LoopMe-rapport voor deze taak.

Klik in LoopMe op 'rapport' om je reflectieloop te starten

1.3 Begrijpen hoe leerlingen ondernemerscompetenties ontwikkelen

1.3.1 Richtlijnen voor efficiënte ondernemerschapspedagogie

Wat jij als leraar in de klas zegt, denkt en doet is echt van belang. Lesgeven is de allerbelangrijkste factor in de school die aan het leren van de leerling bijdraagt. De inherente eigenschappen van ondernemerscompetenties (bv. creativiteit, risico's nemen, samenwerken met anderen) tillen het belang van de rol van de leerkracht nog naar een hoger niveau doordat de focus vooral ligt op het leerproces. Dit komt omdat de soms moeilijk te bereiken competenties uit EntreComp bereikt worden door leerervaringen, de reactie op deze ervaringen en wat je tijdens het proces leert.

Deze professionaliseringsmodule heeft 6 richtlijnen omschreven waardoor leerkrachten hun leerlingen meer mogelijkheden kunnen bieden om hun ondernemerscompetenties te ontwikkelen door ervaringsgericht leren, zowel binnen als buiten het klaslokaal.

Je zal er waarschijnlijk veel herkennen, maar het is de bedoeling te reflecteren over de mate waarin jouw pedagogische aanpak elke dag op deze principes gebaseerd is.

We introduceren hier deze richtlijnen en de cursus zal hier verder op ingaan in de volgende modules.

1. **Faciliteer creatief denken doorheen het leerproces**

Meer dan zestig jaar geleden werd gesuggereerd dat het de verantwoordelijkheid van opleiders was om "creatief talent te herkennen en het soort omgeving te scheppen dat de ontwikkeling en uiting ervan stimuleert." We weten nu dat zo

een talent zich niet beperkt tot enkele artistieke individuen. Iedereen heeft het potentieel om creatief te zijn en dit op manieren die verder gaan dan kunst. Historisch gezien was het bevorderen van creativiteit nooit een prioriteit in onderwijs. Dat heeft als gevolg dat je regelmatig de verzuchting hoort dat het creativiteitsniveau bij leerlingen daalt en in het algemeen hun opleiding er onder lijdt (zie module 4, Ga Dieper 4.1). Recentelijk zijn er hoopgevende signalen. Beleidsmakers, leerplanontwikkelaars en uitoefenaars vinden manieren om creatief denken vakoverschrijdend en in een verscheidenheid van contexten aan te moedigen zonder daarbij de noodzaak om de lat hoog te leggen in vakken zoals geletterdheid en wiskunde uit het oog te verliezen.

Creatief denken faciliteren doorheen het leerproces betekent studenten helpen bij het ontdekken en evalueren van verschillende ideeën die waarde kunnen creëren.

Het betekent leerlingen aanmoedigen om te reflecteren over mogelijkheden en zich aanpassen aan verschillende ideeën en oplossingen. Het biedt hen de mogelijkheid om ideeën uit te testen, te vergelijken en doorlopend te reflecteren over (en aanpassen van) het nut van hun voorgestelde oplossingen voor de problemen die zich voordoen. Ideeën genereren die waarde hebben voor zichzelf en anderen is de kern van wat ondernemend zijn inhoudt. Creativiteit is de drijvende kracht achter deze ideeën en hoe ze tot stand gekomen en geïmplementeerd zijn.

2. Promoot actief en ondernemend leren door een echte-wereld context

Actief ondernemerschapslernen vindt plaats wanneer leerlingen betrokken worden in authentieke activiteiten die creatief denken aanmoedigen. In tegenstelling tot passief leren dat wordt geassocieerd met leerlingen die gezamenlijk zitten te luisteren naar één leerkracht ("praten en krijt") of zich door een handboek met oefeningen werken, die weinig aandacht vereisen. Dit is een beetje karikaturaal voorgesteld en de realiteit is niet altijd zwart-wit. Zo kunnen leerlingen

bijvoorbeeld luisteren naar een les gebracht door een geanimeerde spreker die hen aanzet om diep na te denken over onderwerpen en te reflecteren over wat dit voor hen betekent. Ook kunnen individuen praktische taken en opportuniteiten aangereikt krijgen om met anderen samen te werken, maar toch weinig vooruitgang boeken in hun leerproces omdat de taken te oppervlakkig zijn.

Over het algemeen wordt ondernemerschapsleren echter het meest aangemoedigd wanneer leerlingen regelmatig de kans krijgen om te interageren met de wereld buiten het klaslokaal. Dit houdt in dat ze omgaan met echte-wereld problemen en onderwerpen binnen de gemeenschap en ver daarbuiten. Dit gaat verder dan georganiseerde bezoeken waar de leerling de passieve ontvanger van informatie is, maar eerder naar activiteiten zoals het plannen van gemeenschapsprojecten, het ontwikkelen en evalueren ervan door leerlingen in samenwerking met anderen.

Dit zou bijvoorbeeld kunnen inhouden: werken met leerlingen in andere scholen of hogescholen, ouders, leidinggevenden uit de gemeenschap of politiek of vertegenwoordigers uit zakenwereld of industrie. De aanzet tot zo'n project kan een simpele vraag zijn die leerlingen stellen over hun gemeenschap, een observatie over hun omgeving, een nieuwsbericht, een probleemstelling aangeboden door de leerkracht waar geen duidelijk antwoord op is, of een geleidelijk ontstaan probleem wanneer een onderzoek in het nieuws of openbaar domein zich voordoet.

3. Koester doelmatige samenwerking zowel binnen als buiten de school

Een oud Afrikaans spreekwoord zegt: 'Als je snel wil gaan, ga alleen. Als je ver wil gaan, ga samen.' Eén van de belangrijkste bevindingen uit hersenonderzoek is dat onze hersenen gebouwd zijn om om te gaan met anderen. Neurowetenschappers hebben ontdekt dat zelfs het ontwerp van onze hersenen sociaal is. Wanneer mensen voor het eerst kennismaken met anderen zet dit een

lus van feedback in werking waarbij de hersenen een stroom signalen sturen en ontvangen.

Jonge mensen halen plezier uit het deel uitmaken van een groep en uit het praten met elkaar. Zij voelen de nood om samen te zijn met anderen. Het is een levensvaardigheid voor leerlingen om te leren met anderen overweg te kunnen. Ze moeten sociale en emotionele competenties ontwikkelen zodat ze passen op de werkvloer, langdurige relaties kunnen aangaan en interesses met anderen kunnen delen.

The Education Endowment Foundation (EEF, 2018) definieert samenwerkend leren als een "een aanpak die inhoudt dat leerlingen samenwerken bij activiteiten en leertaken in groepjes die klein genoeg zijn zodat iedereen kan deelnemen aan de collectief toegewezen taak. Leerlingen kunnen werken aan aparte taken, die bijdragen tot het gemeenschappelijk resultaat of samenwerken aan een gedeelde taak."

EEF is ervan overtuigd dat de invloed van samenwerken op leren onverdeeld positief is, maar geeft toe dat het resultaat kan beïnvloed worden door de grootte van de groep en een gebrekkige planning. Het meest effectvol leren heeft plaats wanneer de opdrachten goed ontworpen zijn en er tijd is voor de leerlingen om te praten en voldoende interactie.

4. Moedig leerlingen aan om tijdens hun leren waarde te creëren voor anderen.

We spreken van een waarde-creërende pedagogische aanpak wanneer leerkrachten het leerproces van de leerlingen ondersteunen door hun vaardigheden (huidige of toekomstige) in te zetten om iets van waarde te creëren voor ten minste één externe belanghebbende. Dit kan een belanghebbende zijn buiten hun eigen groep, klas of school. De waarde die leerlingen creëren voor iemand anders kan economisch, sociaal of cultureel zijn. EntreComp erkent

expliciet de waarde van een leerproces waarbij waarde voor anderen gecreëerd wordt (zie definitie in eerdere opdrachten) als een middel om ondernemerscompetenties te ontwikkelen. Het gaat er om leerlingen te betrekken op een niveau dat ze nog niet eerder mochten ervaren in de expliciete wetenschap dat hun leerproces waarde zal scheppen buiten hun klasomgeving en wetende wat die waarde is. Het beoogde doel vanuit de opleider met deze manier van werken is dieper leren en het middel is hen voldoende krachtdadig te maken om waarde voor anderen te creëren. Deze aanpak kan een invloed hebben op het engagement van de leerling, omdat leerlingen eerder gemotiveerd zullen zijn om waarde te scheppen voor anderen.

5. Stimuleer nadenken, flexibel denken en leren door ervaring

Reflecteren over eigen handelen wordt sinds vele jaren breed aangemoedigd als een manier om de professionele ontwikkeling van leerkrachten te ondersteunen. Eén van de beoogde doelen is bewustzijn creëren over de eigen lespraktijk en efficiëntie vanuit verschillende oogpunten. Brookfield, bijvoorbeeld stelt voor om lessen door vier verschillende lenzen te bekijken: die van de leraar, die van de leerlingen, die van collega's en die van bredere vakliteratuur (zie Module 5). Deze verschillende lenshoeken vergelijken stelt de leerkracht in staat om een evenwichtiger kijk te krijgen op de impact van zijn of haar lesgeven op het leerproces van de leerlingen. Dit vraagt van de leerkracht een open geest en flexibel denken in de manier waarop hij of zij planning, lesgeven en evaluatie benadert. Nu en dan kunnen er lessen gepland worden volgens de voorgeschreven lesopbouw, maar op andere momenten plant men op een veel meer open manier waarbij leerlingen hun eigen doelen die ze hopen te bereiken kunnen bepalen in een ondernemersproject. Dit vraagt een grote bereidheid om te leren uit eigen ervaring, vergissingen te omarmen als deel van dit soort leren en risico's te nemen bij het lesgeven en leren. Bij het vorm geven van zulk gedrag, scheppen leerkrachten een klimaat dat de ontwikkeling van ondernemersvaardigheden bevordert.

6. Laat ondernemerscompetenties expliciet deel uitmaken van leren en evalueren

Recentelijk ligt de nadruk meer en meer op het zichtbaar maken van het leerproces voor studenten en leerkrachten. Het bekendste voorbeeld, John Hattie, benadrukt de noodzaak voor leerkrachten om duidelijk te zijn over hun handelingen en het effect dat ze hebben op leerlingen hun leren. Volgens Hattie kan je van succes spreken als leerlingen hun eigen leerkrachten worden. Onderzoekers aan Harvard University benadrukken ook het belang van denken (wat verborgen in het hoofd zit) zichtbaar te maken zodat het ook verbeterd kan worden. Ze stellen voor om verschillende denkrouines te gebruiken - simpele structuren gelinkt aan verschillende manieren van denken. Om leerlingen bijvoorbeeld aan te moedigen om na te denken over hoe en waarom hun denkwijze is veranderd gebruiken zij de structuur: "Ik dacht vroeger..., nu denk ik..." Veel scholen gebruiken de "denk-duo-deel" structuur om het denkproces te vergemakkelijken en uit te klaren in een discussie per twee. Tegelijkertijd moeten we expliciet duidelijk maken aan leerlingen wat van hen verwacht wordt om de kwaliteit van ondernemerschapsleren te optimaliseren. Tijdens de les betekent dit zich ervan verzekeren dat je duidelijk ben over de leerdoelen op het vlak van ondernemen en de criteria om ze te bereiken. Het vraagt van leerkrachten dat zij hun evaluatie in lijn brengen met de leerdoelen en zich ervan verzekeren dat leerlingen voldoende mogelijkheden hebben om hun ondernemersvaardigheden aan te tonen. Lesgeven in lesvorm en de gegeven feedback (door leerkrachten, leerlingen en anderen) moet zich expliciet richten op ondernemersvaardigheden en draaien rond hoe goed leerlingen samenwerken en hun ideeën in acties omzetten. Samengevat, waarde creëren voor anderen. Dit is een dringende noodzaak, want al te vaak worden ondernemersvaardigheden onvoldoende zichtbaar gemaakt in huidige leer- en evaluatieprocessen.

1.3.2 Hoe leertheorieën verbonden zijn met ondernemerschapsonderwijs

Leertheorieën verklaren wat er exact gebeurt wanneer we leren. Een basisbegrip van hoe leren in zijn werk gaat is essentieel bij het aanleren van ondernemerschapscompetenties.

Waarom is het nuttig om dit te weten? Het toont de relevantie van ondernemerschapsvaardigheden aan over het ganse spectrum van onderwijs en opleiding. Elk van deze theorieën heeft een zekere invloed op de ondernemerspraktijk en is relevant voor de ontwikkeling van sommige of alle EntreComp competenties.

Sociaal constructivisme ziet leren als een actief proces van betekenis genereren door interactie met anderen, daarbij gebruik makend van culturele “tools” zoals taal, boeken, sociale media en symbolen. Het wordt aldus aanzien als een “paraplu-theorie” waaronder veel verschillende benaderingen aanbevolen worden bv. onderzoekgericht leren, projectgericht leren, probleemgestuurd leren [deze worden in module 3 besproken].

Behaviourisme verklaart leren als een reactie op stimulus, bijvoorbeeld het beantwoorden van vragen van de leerkracht of wedstrijden houden voor jonge vernieuwers. Op het meest simplistisch niveau stelt het dat leren een reactie is op lesgeven door te vertellen. Het kan ook gezien worden als competentie-gebaseerde programma's waar leerlingen geobserveerd worden bij het uitoefenen van bepaalde vaardigheden bijvoorbeeld in technisch en beroepsonderwijs. Alhoewel behaviourisme geen populaire leertheorie is – zeker niet in de ontwikkeling van ondernemerschapsvaardigheden, is het één van de theorieën die ondernemerschapsonderwijs vorm geeft. Als een leerkracht bijvoorbeeld een wedstrijd houdt die leren aanmoedigt dan is dit een voorbeeld van de behaviourisme-theorie in de praktijk.

Cognitivism ziet leren als een verandering in mentale processen, zoals observeren en catalogeren. Het stelt dat behaviourisme te veel nadruk legt op openlijk gedrag om leren te verklaren. Cognitieve psychologen daarentegen richten zich op wat gebeurt in de geest en het belang van geheugen en bouwen op eerder opgedane kennis. De nadruk ligt op het ontwikkelen van vaardigheden op het vlak van plannen en zelf-management door gebruik te maken van visuele tools, mindmaps en flowcharts.

Humanistische theorie legt de nadruk op de inherente goedheid van mensen en hun leercapaciteit in groei en zelfsturing. Het ziet leren als zelfgestuurd, met persoonlijke voldoening en suggereert dat cognitivism de rol van emoties minimaliseert. Leren omgaan met tegenslagen is bijvoorbeeld een levensvaardigheid. Erg creatieve mensen laten weten dat het gevoel van voldoening dat zij krijgen door hun werk voor hen erg belangrijk is. Deze theorie zie je in de praktijk wanneer leerlingen deelnemen aan gemeenschapsprojecten om "iets terug te geven" en sociale waarde toevoegen.

Theorie van het Sociaal Leren (later hernoemd naar sociaal-cognitieve theorie) is gebaseerd op standpunten uit zowel het behaviourisme als cognitivism. Het ziet leren als iets dat gebeurt wanneer individuen met elkaar of met hun omgeving in contact treden. Dit is hoe individuen leren om "te passen" bij anderen en welk gedrag aangewezen is in een bepaalde context. Mentorenprogramma's en deelnemen aan ondernemingsnetwerken zijn voorbeelden van deze theorie in de praktijk.

Connectivism is een recente theorie die stelt dat in dit tijdperk van technologie we hoe langer hoe meer leren door verbanden (knopen) te leggen in digitale netwerken. Deze knopen kunnen zowel mensen zijn, als bronnen zoals sociale media. Connectivism bevindt zich achter ontwikkelingen zoals open onlinecursussen en het belang van ondernemersnetwerken (zie module 5).

De complexiteit van ondernemerschapsleren brengt met zich mee dat geen enkele theorie volledig standhoudt over de hele context. In de loop der tijd oefenden behaviourisme, cognitivisme, de humanistische, sociale en constructivistische theorie allemaal in verschillende mate invloed uit op de verklaring hoe ondernemerschapsleren zich voordoet. De laatste jaren is er echter een verschuiving gebeurd van verklaringen die de nadruk leggen op “leren door expliciete instructie in een vooraf vastgestelde manier” (cognitivisme en behaviourisme) naar verklaringen die de nadruk leggen op ondernemerschapsleren als een proces waarbij concepten afgeleid worden uit en aangepast worden aan ervaring (sociaal en experimenteel leren). Robinson en anderen (2016) stellen dat het een voordeel kan zijn voor opleiders en onderzoekers om verschillende leertheorieën in te schakelen en te combineren om ondernemerschapsbewustzijn aan te moedigen. Leertheorieën zijn belangrijk omdat ze opleiders de kracht geven om als professionelen geïnformeerde keuzes te maken en hun keuzes tegenover anderen te verantwoorden.

LoopMe individuele taak 1.3 - Het leidende principes van efficiënt ondernemerschap leren

DEEL: Bespreek de leidende principes van efficiënt ondernemerschapsleren met een collega. Welke van de principes zijn nu al in je lespraktijk opgenomen? Deel een voorbeeld.

REFLECTEER Je zal in het modulehandboek gelezen hebben over doelbewust handelen.

Gebruik maken van de principes van doelbewust handelen, hoe zou je te werk kunnen gaan om je professionele competentie te verbeteren in één van de leidende principes waar je minder vertrouwd mee bent?

Wie zou een goede coach zijn of bron van professioneel advies?

Waar zou je nog professioneel onderbouwde feedback kunnen krijgen?

Deel uw feedback in ENTRECOMPEDU Module 1 Task 1.3 op LoopMe

LoopMe Groepsforumtaak - Introduceer jezelf

Het groepsforum in LoopMe is een online plek om andere deelnemers aan de cursus te ontmoeten.

Ga er nu heen en stel jezelf voor door te delen:

1. uw naam
2. uw opleidingservaring, en,
3. beantwoord de volgende vraag:

Wat zijn de vaardigheden waarvan ik denk dat ze het belangrijkste zijn voor jonge mensen om te ontwikkelen voor de toekomst?

Hoe kom je bij de groep forum? Weblink en instructies zijn in Module Groepsforumtaak 1.3: Ga naar [LoopMe!](#)

